

Kristoffersson, Sara, 2022. *Hela havet stormar. Fallstudie inifrån en myndighet*. Stockholm: Volante.

Anmälan av Sten Widmalm

I *Hela havet stormar* berättar Sara Kristoffersson, professor i designhistoria på Konstfack i Stockholm, om vad som hände när hon 2020 skrev en debattartikel som vände sig mot ett förslag om att döpa om en av Konstfacks utställningslokaler. Hon utsattes för hårda angrepp, kolleger mejlade elever och varnade för Kristofferssons omoraliska hållning, och på Konstfacks hemsida visades en film där Kristoffersson hängdes ut. Det ledde till utredningar om huruvida Kristoffersson blivit utsatt för kränkande särbehandling. Efter att ha läst Kristofferssons redogörelse inställer sig frågan om det som beskrivs är så illa som Kristoffersson själv hävdar. Är det inte värre?

Den 1 februari 2021 publicerade DN Sara Kristofferssons artikel "Nej, Vita havet på Konstfack har inget med rasism att göra". Kristoffersson vände sig mot ett förslag om att döpa om en av utställningslokalerna som kallas "Vita havet". Ett år tidigare hade en grupp som kallar sig "Brown Island" väckt kravet eftersom namnet ansågs vara rasistiskt kodat. Konstfacks ledning tog kravet på stort allvar och tillsatte en arbetsgrupp. Där diskuterades förslag om att döpa om lokalen till enbart "Havet" eller till "Bruna havet". Kristoffersson reagerade emellertid mot förslagen eftersom hon ansåg att lokalens och namnets historik inte kan sägas ha några kopplingar eller konnotationer till rasism. Det kan nämnas i sammanhanget att en av Konstfacks lokaler heter "Svarta havet" – men den fanns det inget förslag om att byta namn på. Efter ett flertal interna diskussioner skrev hon DN-artikeln. Det skapade i sin tur en omfattande offentlig debatt men också en infekterad situation på arbetsplatsen, en situation som snabbt förvärrades.

Vad som hände, från att namnbytesförslaget fördes upp på agendan fram till hösten 2021, beskrivs av Kristoffersson i boken *Hela havet stormar – Fallstudie inifrån en myndighet* (Volante, 2022). Hon ger självfallet först och främst sin syn på vad som hände i frågan. Hon varvar framställningen med dagboksanteckningar som beskriver de påfrestningar som följde av debatten och hur hon reagerade på kollegernas behandling. Det är inte konstigt att Kristoffersson till slut sjukskrevs på grund av all den turbulens som uppstod.

DN-artikeln besvarades av konstnärskollektivet "Brown Island" (utan namnunderskrifter) som hävdade att Kristoffersson "underminerar mångas arbete och bidrar till en bekymmersam polarisering." (DN, 5 februari 2021). Än mer upprörda blev medarbetare vid främst två avdelningar vid Konstfack som skrev ett svar som hävdade att Kristoffersson bedrev maktutövning som skadar studenter (DN, 12 februari, 2021). Artikelns undertecknades av sju anställda vid Konstfack. Men där anges att inte mindre än 44 av Konstfacks ungefär 100 anställda ställt sig bakom texten. Stödet samlades in via ett epostutskick som under ledning av konstnären och professor Every Ocean Hughes skickades ut till de anställda vid Konstfack – inklusive Kristoffersson. I utskicket instruerades de som ville skriva under att göra det med sina tjänstetitlar.

Utöver detta skickade kolleger epost till Konstfacks studenter där Kristoffersson beskrevs som omoralisk och att hon i sitt inlägg riktade något slags attack mot skolans studenter: "We believe each teacher has a responsibility to not publicly compromise students" (s. 69). Konstfack publicerade dessutom en film på sin hemsida som beställts av POC Arora – "ett nätverk för rasifierade gymnasielever i Stockholms innerstadsskolor" (s. 89). I filmen beskrivs Kristoffersson som ett arbetsmiljöproblem för studenterna.

Omfattningen av attackerna mot Kristoffersson gjorde att hon till slut sökte hjälp från sin fackförening. I den offentliga debatten riktades det hård kritik mot Kristoffersson, men hon fick även stöd. Konstfacks ledning agerar här på ett sätt som kan beskrivas som minst sagt otydligt. Rektor Maria Lantz säger i en intervju till DN (14 februari, 2022) att medarbetare måste kunna uttrycka sina åsikter och att det inte får leda till repressalier. Emellertid såg hon inte uppdraget som skedde på arbetsplatsen som att det var riktat mot Kristoffersson som person. Några dagar senare skrev Lantz till samtliga anställda och meddelade att hon avrådde från namninsamlingar mot enskilda medarbetare. Men bara några timmar senare skrev hon till de sju artikelförfattarna som fick sina namn publicerade med titlar i DN artikeln och hävdade hon själv inte tycker att Kristoffersson utsatts för "häxjakt". Mejlet avslutades med en hjärtemoji.

Detaljerna i detta händelseförlopp, varav bara ett urval kan presenteras här, är minst sagt omskakande. Men intrycket av Kristofferssons redogörelse är att hon lyckas hålla balansen. Hon erkänner egna fel och misstag. Hon redovisar flera sidor av olika centrala aktörers handlingar. Och hon låter bli att spekulera om konspirationer mot henne när hon mycket väl hade kunnat organisera en mängd indicier för ett sådant syfte. Och trots att hon redogör för ett komplicerat fall så är texten lättbegriplig, klarsynt och analytiskt insiktsfull. Det är ingen liten bedrift givet den stress som Kristoffersson utsattes för. Det är rent ut sagt plågsamt att ta del av Kristoffersson Kafkaliknande berättelse.

Men går det att lita på det Kristoffersson skriver? Det är ju ändå en partsinlaga.

Det finns ett flertal utsagor om enskilda uttalanden och handlingar från medarbetare som inte går eller är svåra att verifiera. Men det mesta i boken handlar om sådant som kan faktiskt kan kontrolleras – epostkommunikation, debattinlägg och utredningarna som gjordes av Konstfack.

I Kristofferssons ursprungliga debattinlägg förklarar hon bakgrunden till namnet Vita havet. "För att släppa in mer ljus revs väggarna och salen målades vit. Spontant kallades lokalen för Vita havet, inte minst som en republikansk blinkning till det största rummet i Kungliga slottet med samma namn." Det fanns inget i artikeln som visar att Kristoffersson är rasist – hon ger bara belägg för att namnet inte kan anses vara rasistiskt. Men det utlöste ändå fördömanden och hårda anklagelser mot Kristoffersson som person. Dels av Brown Island-gruppen, men framför allt från kollegerna. När Kristoffersson vände sig till facket blev det helt nödvändigt för Konstfacks ledning att tillsätta en internutredning för att fastställa om Kristoffersson utsatts för kränkande särbehandling på arbetsplatsen. Här hävdar Kristoffersson att utredningarna som genomfördes helt friar kollegerna från ansvar för kränkande särbehandling. Mot bakgrund av de mejlkampanjer som beskrivs så undrar man som läsare om det verkligen kan stämma? Så jag bestämde mig för att pröva sanningshalten i några centrala påståenden i boken.

Den interna utredningen som gjordes av Konstfack är inte välskriven och den innehåller en bekymrande vinkling. Kristoffersson och hennes kritiker behandlas i framställningens sjutton sidor på olika sätt. Ordet "upplevelse" i någon form upprepas genom hela utredningen. I nitton fall handlar det om att det Kristoffersson säger att hon råkat ut för är sådant som hon *upplevt* att hon har råkat ut för. När de kolleger som kallas "artikelförfattarna" behandlas så beskrivas deras redogörelser för vad som hänt som "upplevelser" endast tre gånger. Och när utredningen behandlar artikelförfattarnas mejluppprop så blir det mycket svårt att särskilja vad som är artikelförfattarnas beskrivning och utredningens bedömning:

För att fånga upp och inkludera sina kollegor på ett så transparent sätt som möjligt skickades ett mejl ut till alla lärare å [sic!] Konstfack för att ge alla möjlighet till att underteckna kommande debattinlägg. Valet av tillvägagångssätt skedde under extrem tidspress på grund av kort deadline från tidningen. Mejlutskicket har både i media och utredning kallats för "namnsamling", "uppprop" och "petition" vilket inte stämmer med artikelförfattarnas avsikter. Gemensamt för gruppen som undertecknat debattinlägget var uteslutande viljan att visa studenterna stöd och att det finns andra sätt att se på lärosätets arbete för likabehandling.

Kristoffersson *upplever* saker. Artikelförfattarna *har* goda intentioner.

Redan i sammanställningen av Kristofferssons redogörelse (under rubriken "Den anställdes beskrivning av händelseförloppet") kilar utredarna in ursäkter och bedömningar. Det anges t.ex. inte bara att Konstfacks ledning tillät att den film som kritiserades Kristoffersson publicerades. Det står att "SK tar också upp den video som *olyckligtvis* [min kursivering] publicerades på Konstfacks hemsida som ännu ett exempel på kränkande särbehandling av henne som person." Men det var inte Kristofferssons beskrivning av händelseförloppet. Hon har ju bara sett att filmen publicerades – oavsett om någon i efterhand tycker det var olyckligt eller inte. Någon måste ju rimligtvis ha tyckt att det faktiskt var lämpligt att publicera filmen.

I utredningen fortsätter utredarna att tala i egen sak. När kolleger i chefsposition diskuteras under rubriken "Prefekters bemötande", så beskrivs deras handlande t.ex. så här: "Prefekternas huvudsakliga fokus har varit att skapa och säkerställa goda förutsättningar på respektive situation för fortsatta samtal kopplat till ärende och medarbetares arbetsmiljö." Inte heller prefekterna upplever att de agerat på ett visst sätt. De *har* agerat korrekt.

När det kommer till kollegernas agerande så sägs det att "Artikelförfattarnas avsikt var inte att utsätta SK för någon form av kränkande särbehandling." Samma slutsats dras om andra kollegers agerande. Utredarna ser ingen intention om att kränka eller särbehandla Kristoffersson. Därmed kan ingen ha begått något fel som motiverar disciplinär påföljd mot medarbetare. Som Kristoffersson själv påpekar så är det en avvikande rättsprincip. Här kan man jämföra med hur det annars kan se ut i jämförbara fall. I ett uppmärksammat fall vid Uppsala universitet för ett par år sedan anmäldes läraren och forskaren Inga-Lill Aronsson av fyra studenter för att hon använt ett ord i undervisningen som hon som icke-rasifierad inte hade rätt att använda. Hon kritiserades för att någon kunde ha blivit kränkt. Trots att det i sammanhanget var uppenbart att det inte fanns någon intention om att kränka. Aronsson klandrades. Och för Kristoffersson uteblev upprättelse. När man jämför dessa fall så blir det allt tydligare att de anklagelser i frågor som handlar om vad människor anses tänka och tycka kan kastas fram av vad som kan liknas vid folkdomstolar, och när myndigheter själva ska utreda vad som hänt så präglas processerna av omfattande godtycke. Lärosäten kräver och levererar domar enligt vad som anses vara efterfrågat för stunden av någon grupp eller rörelse. Att det berövar individer deras rättigheter tycks vara irrelevant.

Emellertid avslutades inte ärendet här. Ledningen såg det som nödvändigt att tillsätta ytterligare en utredning. Advokatfirman Bonde Barzey gavs ett uppdrag som då formulerades mycket brett. Syftet var inte att bara utreda om Kristoffersson hade utsatts för kränkande särbehandling. Advokatfirman sammanfattar uppdraget så här:

Individärendet avser misstanke om kränkande särbehandling samt åtgärder som vidtagits och vidtas av Konstfack för att

förhindra att ett sådant beteende ska upphöra, samt frågor om yttrandefrihet för anställda på Konstfack. Ärendet berör även, på ett övergripande plan, krav på att skolan vidtar åtgärder i syfte att synliggöra och medvetandegöra men framför allt att förhindra att rasism, förtryck, diskriminerande strukturer eller kränkande särbehandlingar överhuvudtaget förekommer inom organisationen.

Uppdraget tycks alltså även gå ut på att utröna om den kritik som Kristofferssons kolleger har anfört i debattartiklar är giltig – att hon obstruerar det antirasistiska arbetet som bedrivs vid Konstfack. Det är en minst sagt häpnadsväckande vändning.

Juristernas utredning består av tio sidor rörig och bitvis svårbegriplig text. Det handlar t.ex. om yttrandefrihet, vad epost får användas till, vad som kan anses vara legitim eller förtroendeskadande bisyssla, om anställda får uttrycka ”värderingar”, förtroendeskadande verksamhet, värdegrunder, myndighetens opartiskhet, och vad som utgör myndighetsutövning. Hur bedömningarna i utredningen påverkas av att citerade rättskällor har olika status (t.ex. grundlag jämfört med utredningar) är i flera fall oklart. Och det citeras selektivt. Till exempel diskuteras att förtroendet för en offentlig verksamhet måste värnas, och att det kan målet kan hamna i konflikt med yttrandefriheten. Med andra ord tycks juristerna mena att det kan anses som problematiskt att Kristoffersson debatterar offentligt. Utredarna hänvisar i sammanhanget till en skrift från Värdegrundsdelegationen (delegationen var verksam under professor Lena Marcussons ledning 2013 fram till 2016). Men i just den skriften, i samma stycke som behandlar just intressekonflikterna så sägs det även att ”Dessutom bör den kloke och omdömesgille statsanställda inte dra sig för att i vissa situationer offentliggöra missförhållanden.” Varför utelämnade advokatfirman den delen? Den var väl relevant för att bedöma Kristoffersson?

Advokatfirmans slutsatser liknar mestadels de i utredningen som Konstfack själv genomförde. Kristoffersson har inte utsatts för förtal eller kränkande särbehandling. Ingen intention – inget brott. Här bör nämnas att flera händelser utelämnas i utredningen – till exempel utskicken till studenter som beskrev Kristoffersson som omoralisk. Men så kommer advokatfirman med något nytt. ”Vidare finner utredningen fog för att ifrågasätta huruvida Artikel författarna, samt även SK, har agerat förenligt med värdegrunden för statsanställda.” Den slutsatsen upprepas. I viss mån kritiserar utredningen artikel författarna – men det handlar alltså även om Kristoffersson. Läser man utredningen så är det alltså värre ställt än vad Kristoffersson själv hävdar i boken. Hon uttrycker sin uppgivenhet och desperation över att utredningen i stort sett friar de flesta av kollegernas handlingar. Men det är ju faktiskt även så att vad som börjar med en utredning som ska bedöma om Kristoffersson utsatts för kränkande särbehandling slutar med att hon själv blir granskad och klandrad.

Mycket har hänt sedan den nämnda Värdegrundsdelegationen presenterade alla de slutsatser, rapporter och rekommendationer som kom under 2010-talet. I backspeglarna ter sig grundpremisen – en genuin tro på det skulle räcka med att lita på de offentliganställdas goda omdöme och klokhet för att viktiga värden skulle tillvaratas (Värdegrundsdelegationen, 2013, s.13) – som något naiv. För ungefär samtidigt kom nämligen normstyrningens av svensk förvaltning att i det närmaste att explodera i omfattning. I synnerhet påverkades styrningen av forskning, undervisning, högskolor och universitet (Respons 1/2019, 6/2019, 5/2020; Axess 3/2022, 9/2021, 3/2021, Kvartal 9/11 2021). Det kom att ställas allt fler krav med nya normer i den offentliga verksamheten. I dag är kravlistorna mycket långa som anger vad som ska certifieras och fastställas i värdegrunder och policydokument. Där anges vad som ska eller kan sägas, tänkas och hur det ska ageras. Det handlar till exempel om jämställdhet, rasism, rasifiering, miljö, sexuell läggning, mångfald, pronomen, intersektionell teori, kolonialism, vithet, normkritik, och en mycket vid definition om vad som anses utgöra inkludering.

Intentionerna är alltid goda. Uppdraget att kontrollera att målen uppfylls går till chefer, HR-avdelningar, kommunikatörer, likavillkorsexperter och likavillkorsgrupper. Normstyrningen har inneburit att omfattande resurser har satsats på att kontrollera att forskare och lärare vid lärosäten använder rätt ord och tänker rätt tankar. Samtidigt har det satsats mycket resurser på att till exempel samarbeta med diktaturen i Kina. Normstyrningens väg har inneburit att verksamheter överlastas med normativa krav på ett sätt som till slut riskerar att motarbeta deras ursprungliga syften. Och samtidigt saknas konsekvent beteende. Mygg sållas. Kameler sväljs.

Det blir därför särskilt problematiskt när teorier som säger att den som är vit är rasist förvandlas till värdegrundspremisser i förvaltningen (kap. 2). Inser den som är vit att den är rasist så är den det. Om hon inte inser det så är hon det ändå. När en sådan syn på skuld, som har sina rötter i djupt auktoritära rörelser, anammas i en förvaltning så sker följande. Tystnadskulturer uppstår och de kritiska röster som är nödvändiga för en god samhällsutveckling försvinner. Det uppstår personliga förföljelsekampanjer som är fullständigt ovärdiga i en demokrati. Och vad som är särskilt stötande är att det sker under antirasistisk flagg. Eller jämställdhetens flagg. Och så vidare. Tankarna går till uppmärksammade fall där Inga-Lill Aronsson, Ann-Sofie Hermansson, Anders Westholm, Maria Larsson, Erik Ringmar, Germund Hesslow, och Johan Grant har råkat illa ut. Och i synnerhet går tankarna till alla dem som utsatts för uthängningar, förhör, utredningar och drev under liknande omständigheter men som inte vågat eller orkat protestera med den kraft som Kristoffersson uppvisar i sin bok *Vita havet*.